

Niko
Košir

Predniki

Emongrad, v 379. letu po razdejanju

Zdaj bi pa res rad slišal, kaj porekó skeptiki, dvomljivci, posmehljivci, vrag jih dal, in večni oporečniki, ko tako vneto in vztrajno meljejo in trobijo in gonijo svojo, češ da o tistem, kar je bilo tu pred razdejanjem in popolnim uničenjem vsega živega daleč naokoli — najbrž zato, ker se je na nizki kulturni stopnji živeči tedanji rod poigral s kako zanj prenevarno igračko, ali kot črnošolec iz pesmi pozabil na

zagovor, ki naj bi bil ustavil metlo, mojster pa se ni za časa vrnil, da bi spravljal stvari v pravi tir —, da torej o tistem poprej ni in ne bo nikoli mogoče ničesar izvedeti, in jim tega mnenja ne ovrže in ga ne izbije iz glave prav nič, kajti nihče ni tako gluhi kot tisti, ki noče slišati, niti to ne, da so ljudje bistre pameti in visokotelečega uma, ki se nam jih zdajšnje čase hvala bogu ne manjka, dognali in neizpodbitno dokazali že marsikaj, postavimo vsaj to, kje so ta primitivna ljudstva, kot kaže, večidel precej klavrno živela, zaprta v nekakšne velikanske zaboje iz železa in betona, da je na njihova domovanja le redko pogledalo sonce, ta čudovito sijoča, vse poživljuječa in ogrevajoča nas luč, in da so že davno pozabili, kakšne so videti zeleneče trate in polja zoreče pšenice, in njive cvetoče ajde in lanu, in niso več vedeli, kako vonjajo pokošene trave in v julijski vročini razgreti borovi gaji, in jim še mar ni bilo več za šelèst gozdov in pljuskòt razpenjenih morskih valov in so začudeno kot bitje iz drugega, njim neznanega sveta gledali vsakogar, ki jim je v nesrečni uri govoril o sinje modrem, v rosi umitem pomladnem jutru, ali o čudoviti jesenski zvezdnati noči in o drugih rečeh, ki zdaj nam razveseljujejo srce in duha. Nič čudnega torej, da so bili zategadelj vedno čemerni in slabe volje in nasajeni in nakačeni, celo več, napadalni in vdani neki človeško komaj da razumljivi sli po ubijanju, ki so si jo težili z nenehnim, svoji omejeni preproščini primernim vojskovanjem. Tudi to je ena od minulih skrivnosti, ki so jo naši učenjaki izbrskali izpod ruševin, in sicer s pomočjo nekaj primerov zvežene in od rje razdejane, večidel v kepe stisnjene zmesi pločevine in železa, in sicer na nekaterih krajih, ki so bili od središč eksplozij precej oddaljeni, ker drugod ni ostalo prav nič, po čemer bi lahko na kaj sklepali. Po vsej podobi je šlo za nekakšno vozilo na štirih kolesih — kako se je premikalo, je za sedaj še težko reči kako besedo —, s kakršnim so se zaletavali drug v drugega in pobijali, kar spričo šibkega oklepa ni bilo posebno težko. Teže nam je razumeti,

zakaj so tako malo ocenili svoje, da ne rečem tuje življenje. Ali se jim je res zdelo tako malo prida, kot je zanje najbrž tudi bilo?

V teh in še mnogih drugih rečeh, ki jih tu ne omenjam, ker so precej splošno znane, so torej naši učenjaki in modri možje iz majhnih drobcev sestavljali in še sestavljajo pisan mozaik, da je vsaj tistim, ki jih to zanima, v mnogočem jasneje, kakšne bire ljudje in kako so živeli v desetletjih, preden je prejšnji svet dokončno zatopil.

Prav pred kratkim pa temu mozaiku niso dodali le kamenček, temveč celo skalo, če naj govorim v prisposobi. Učenjak, čigar ime bo še dolgo slovelo, učitelj emongrajskega vseučilišča, eden najimenitnejših akademikov preimenitne emongrajske akademije, mož širokih razgledov in prenikavega uma, ki mu le nevoščljivci — le kje jih ni! — očitajo, da njegova sklepanja večkrat niso kdo ve kako podprta oziroma da so, grobo rečeno, s klina sneta, torej ta akademik je, čeprav še razmeroma mlad, neizpodbitno dokazal, kakšno pleme ali ljudstvo je živelo na prisojnih obalah severozahodnega konca spet sinje modre Adrije in v bližnjem zaledju, potemtakem tudi na kraju, kjer se sedaj sredi bujno rastočega zelenja in cvetja razteza prijazno mesto Emongrad, le zavoljo svoje lege nekakšno naravno središče pokrajine, ki premore še nekaj podobnih, komaj da malo manjših mest, vendar pa edino, kjer je sedež akademije in raznih upravnih ustanov in družb, kot na primer, za napredek kmetijstva, šol za dobro soseščino in strpne in prijateljske odnose med ljudmi. Podobnih šol in ustanov je tudi po drugih središčih te pokrajine dovolj.

Prav na kraju, kjer stoji zdaj Emongrad, so že pred dolgimi desetletji odkrili nekoliko večji kos obdelanega kamna, na katerem so bile čudne čirečare, ki jih ni nihče znal prebrati in jim ni vedel pomena. Ker nikomur ni šinilo v misel, kaj naj počno z njim, so ga graditelji neke nove atrijske hiše le toliko spravili spod nog, da jim ni bil v napotje, nato pa ga pustili z mirom. Že precej kasneje ga je bližnji sosed prevalil ob svoja vrtna vrata, kjer mu je bil za opestnik.

In, lejte, kako naklonjena je usoda svojim ljubljencem! Lepega dne pod večer je učenjak, o čigar najnovejšem odkritju govorim, poznavalec sodobnega in nekaterih starih jezikov iz časa pred razdejanjem, šel na sprehod po tisti ulici. Bil je zatopljen v visoke misli, zato ni preveč gledal pod noge, pa se je ob tistem, nekolikanj na cesto štrlečem kamnu — zavoljo njega je bilo že nekaj negotovanja, pa tudi prerekanja v mestnem svetu — tako nerodno spotaknil, da je padel, pri tem pa kar precej močno udaril z glavo obenj. Čeprav je blag po značaju, se je razhudil in zaklel, nato pa, še sedé na tleh, začel gladiti nikakor ne majhno buško na levem zatilju, končno pa je vstal, in ker po naključju tedaj ni bilo v bližni nikogar, ki bi ga mogel videti, dvakrat ali trikrat z nogo brcnil v nesrečni kamen, kar je bilo docela v nasprotju z njegovimi siceršnjimi umirjenimi navadami, zato bi v tem nadzorovanem izbruhu jeze lahko videli tudi prst božji ali prst usode, če govorim po starem, kajti . . .

Kajti — naj mi učeni raziskovalec in odkritelj ne zameri, če zdaj jecljaje ponovim nekaj, kar je sam s slikovito besedo omenil na začetku svojega govora na svečani seji emongrajske akademije, o kateri bo še tekla

beseda — ko je po naključju padel na omenjeni cesti in nato z jezo brcnil v opestnik — tudi tega resnicoljubni mož ni zamočlal — tedaj . . .

Tedaj je po naključju odkril, da na ulico štrleči opestnik ni neobdelan navaden kamen, kajti ko je brcnil z nogo, je ostrgal z njega nekaj mahu in umazanije, na kamnu pa uzrl čudne čirečare, čudne samo za neuke nepoznavalce, ne pa za raziskovalce preteklosti, ki so v starih pisavah izvedeni.

Srce mu je začelo burno utripati — od tu dalje navajam njegove besede s svečane seje dobesedno — »kajti posvetilo se mi je, da še sam nisem vedel ne zakaj ne kako, da utegnem stati pred velikim, za znanost pomembnim odkritjem, če je ta napis še iz dobe pred razdejanjem, kajti česa podobnega dotihmal v naših krajih še niso odkrili. Z žepnim nožičem, ki ga kaj vem zakaj vedno nosim pri sebi, sem začel trebiti s kamna mah in umazanijo in pred mano je v eni od predrazdejanskih pisav zablestel,« — do tod so navedene učenjakove krilate besede, a ker navadnim smrtnikom ni dano, da bi se z geniji vzpenjali v vratolomne višine, nadaljujmo pripoved bolj preprosto in povejmo, da je na kamnu mogel prebrati precej poškodovan, a še vedno čitljiv napis oziroma besedi ZANASSIPAL in PRINASSIPAL.

Samo to in nič drugega, a bilo je dovolj, da je tam, kjer bi si drugi, lepo mirno po tleh capljajoči siromaki komaj upali postaviti kako skromno, na vse kraje omejeno podmeno, naš učenjak prišel do epohalnega znanstvenega odkritja. Zavoljo izredne moči domišljije, ki se je našemu imenitniku, tako kaže, res ni manjkalo, si je v drznem umovanju upal potegniti daljnosežen sklep. Nemara ne bo napak, če na tem mestu poudarim, da se je nekaj let pred tem, preden se je povsem posvetil raziskovanju življenja pred razdejanjem, zavzeto ukvarjal z metafizičnimi problemi, ontološkimi, deontološkimi in eshatološkimi ugibanji, in še kot mlad vseučiliški docent zaslovel v polemiki, v kateri je zmlel v sončni prah razpravo priznanega teologa, ki z vrsto dokazov, med njimi nekaterimi novimi in izvirnimi, v daljši razpravi *Cur Deus homo* skušal vnovič razložiti, zakaj se je Bog učlovečil. Po mnenju mladega oporečnika, to je našega docenta, sta bila med dokazi za teologovo trditev na najbolj majavih temeljih predvsem *causa efficiens* in *causa finalis* (ker sem v bogoslovju in modroznanstvu slabo podkovan, morda navajam srž polemike le približno), češ: tudi če naj bi do tega znamenitega, za človeštvo odrešujočega dogodka v toku časa res kdaj prišlo, potem ljudem vsaj glede na njihov poslednji cilj ni bilo k nobenemu pridu in bi bili tudi brez njega tam, kjer smo. Polemika, ki se je kasneje še razbesnela in so vanjo bolj ali manj uspešno posegali ljudje enega in drugega mnenja, ni pripeljala posebno daleč, saj so, če naj verjamemo tistim večnim prekletim sredincem, zmernežem ali opreznežem, ki se vedno drže modro bolj ob strani, —, polemiki pravzaprav govorili drug mimo drugega, kot je v podobnih okoliščinah prej pravilo kot izjema, saj je bila za ene *causa finalis* tule, na tem, nemara tudi nekolikanj umišljenem svetu, za one pa na onem.

Ta skok na stran naj mi dobrohotni bralci ne zamerijo, saj sem si ga dovolil le, lahko da tudi v zmotnem prepričanju, da bo tisto, kar bo sledilo, videti manj nenavadno.

Zakaj pravzaprav gre? Zadevo je omenjeni učenjak razložil sam na čez vse svečani seji emongrajske akademije, ki se je niso udeležili le vsi akademiki, temveč tudi cvet in smetana emongrajskih zaležnih mož z vseh področij javnega in kulturnega delovanja. Po naključju sem imel to srečo, da sem se je lahko udeležil tudi sam in se tako po nevrednem znašel tam kot Pilat v veri, kot pretepen pes v božjem hramu, kot kosmatouhi osel na simfoničnem koncertu. Hvaležnost za to sem dolžan prijatelju Metodu S., odgovornemu uredniku najuglednejšega in najbolj branega emongrajškega časnika V sinje zarje. Bil je med povabljenimi, pa je še mene vzel s sabo. Ni bilo prvič, da sem z njegovo pomočjo spoznaval ljudi in kraje in dogodke, ki bi jih brez njega nikoli ne bil. Tedaj sem delal v njegovem uredništvu kot kronist. Ta nemirni popotnik in svetovljan, sicer pa že znan in priznan pisatelj, zraven pa razumen in spreten urednik časnika, ki ga je urejal, in to nadvse dobro, bolj po svojih umih kot po tistem, kar so od raznih koncev terjali od njega ljudje, ki so imeli v rokah krmilo javnih zadev, mi je bil v vsem dober svetovalc in prijatelj. Prav z njegovo pomočjo sem se seznanil z vrsto imenitnih ljudi, njegovih prijateljev, ki so bili in so še zdaj slava in čast naše dežele; na nekatera teh srečanj sem ohranil prav nepozabne spomine.

Tako se je tudi ob tej znameniti svečani seji emongrajske akademije spomnil name, misleč, da bi me utegnila zanimati, kar me tudi je, in me povabil, naj mu delam družbo, kar sem od sile rad storil.

Slo je za res nadvse pomembne reči, kar se je nekolikanj kazalo že na zunaj. Dvorec, v katerem je sedež akademije, je bil svečano razsvetljen in okrašen, a prav posebno slovesni in praznji so bili akademiki, ki so si za to priložnost, kot je vse kazalo, dali na novo zlikati uniforme, nekateri pa so si celo omislili nove, in na novo pozlatili zlate našivke na zaslecih suknjičev in na kapah s ščitkom, koder je kraljevala mogočna planinska ptica orel. V tem so se emongrajski akademiki ločili od članov nekaterih drugih akademij na tujem, ki so še vedno rajši šivali na kape sovo, nekdanji simbol modrosti, kajti predlagalcem pravil te akademije se je zdelo, da sova nekako bolj ponazarja nedejavno razmišljujočo modrost in v temi skrito vednost, orel pa naj bi bil prispodoba dejavnega, venomer pogumno v nove svetove prodirajočega uma, ki z nebesnih višin pregleduje in ocenjuje pehanje in gomazenje pod sabo.

Ne bi bilo prav, če bi na tem mestu pozabil omeniti, kako nagizdane in nališpane so bile spoštovane žene naših akademikov; vse so se na moč potrudile ne le, da ne bi delale skaze, temveč da bi bile čim prikupnejše. Predsednikova žena si je prav za to priložnost dala z raketno pošto poslati iz Lutecije po zadnji modi ukrojeno večerno oblačilo. S tem je kajpak zbudila zavist pri drugih, ki niso prišle na to srečno misel, a za izziv ji niso ostale dolžne. Kdo ve, od kod so zvedele, iz koliko metrov blaga je obleka narejena — če sem prav slišal, ko sem šel mimo ene od teh objedajočih jo skupin, iz dvanajstih —, pa so pikro pripominjale, da bi za pokritje njene reprezentativnosti — gospa predsednikova je bila resda malce obilnejša, a tudi večina drugih niso bile ravno trlice — zadoščala že dva metra, čeprav tkanine, narejene v emongrajskih predilnicah. Kaj se hoče: pa

spremeni ženske, če moreš, a hvala bogu, zdi se mi, da je bila ta drobena nevoščljivost in grdo objedanje edino, kar je kalilo praznično slovesnost.

Le-to je s kratkim nagovorom začel predsednik sam, nato pa dal besedo učenjaku, ki je po predsednikovih besedah miljnika zgodovinske in jezikoslovne znanosti prestavil precej naprej, ali natančneje rečeno, nazaj v pred-ali prazgodovino.

O da bi imel pripovedni dar in pero prijatelja Metoda, ker bi le tako mogel vsaj kolikor toliko primerno obnoviti znameniti govor preznamenitega učenjaka! Saj sem Metoda metodastega celo pregovarjal, naj dogodek opiše on sam, ker da je že zadnji čas, da znova poprime za pero, saj že predolgo lepo mirno molči, pa je samo odmahnil z roko in se prisrčno nasmešnil, rekoč: »Le čemu?« Če se je njemu tako zdelo, prav, a meni se ni. Po mojem bi bilo vsekakor škoda, če bi vse, kar je s tem v zvezi, kdove kako dolgo ostalo skrito in zakopano v letopisih akademije, kjer bi odkritje iz vnemarnosti ali celo nevoščljivosti prekril prah pozabe, pa sem se odločil, da z okornim peresom in kdove, če zmeraj s povsem zanesljivim spominom, zlasti pa s pomanjkljivo vednostjo o rečeh, ki jih je odkritelj razlagal, opišem, kako je bilo.

Učenjak v ščemeče sijoči akademski paradni uniformi, visok, postaven mož sivih las, čeprav ni bil še v letih, je upravičeno slovel tudi po tem, da je dober govorec, kateremu retorične umetnije niso španska vas. Ko je stopil na govorniški oder, je samozavestno, meni se je celo zdelo, da nekam samovšečno ošinil z očmi sila številno poslušalstvo v dvorani, se narahlo priklonil najprej predsedniku, nato občinstvu, zatem pa v kratkem razložil, kaj ima namen povedati. Svoj govor, tako je obljubil in po tem se je tudi ravnal, bo razdelil na tri dele: v prvem, nekako pripovednem, bo razložil predzgodovino in okoliščine tega odkritja — s tem je mislil na nesrečni padec in udarec z glavo ob opeštnik; o tem smo na kratko že govorili. Drugi del je namenil polemiki z nasprotnimi mnenji, med katerimi se mu je še posebno nesprijemljivo, nezaslišano, da, celo nespametno zdelo eno, ki si ga je upal zagovarjati mlad vseučiliški docent, da bi ga strela, negodnika; tretji del pa je bil posvečen nadrobni, z dokazi podprti razlagi domneve, pravzaprav neizpodbitne ugotovitve o sklepih, ki jih je iz njegovega odkritja moč potegniti.

Ko je z rahlim humorjem obarvano pripoved o nesrečno srečnem pripetljaju končal, je popil požirek vode iz steklenice pred sabo, strkal prah z zlatih palmovih vejic na suknjičevih zaslecih, se odhrkal, pogledal po občinstvu, a tokrat že z nasršenimi očmi, in začel govoriti o mnenjih in ugi-banjih, ki so jih glede nekdanjih prebivalcev te pokrajine dotedoh zagovarjali drugi. Ker jih je odpravil kar tako z levo roko, kot pravimo, jih tu ne navajamo. Pri teh razkladanjih se je nekaj časa držal zlatega pravila zgodovinarjev — koliko se ga vobče držijo, je drugo vprašanje — in *sine ira et studio* umirjeno in brez prikritih bodic govoril o tem in onem, kar je bilo v nasprotju z njegovimi domnevami. Docela ob svojo siceršnjo akademsko resnobo in umirjenost pa je bil, ko mu je bilo navajati mnenje neke vseučiliške docentske reve; reva dobesedno resda ni rekel, a iz našobljenih ustnic in iz sarkastičnega posmeha, ko je z zaničevanjem, da večjim

ne bi mogel, z zgornjo ustnico pomaknjeno daleč čez spodnjo, bolj izprhnil kakor izrekel ime vseučiliški docent, bi bilo razumeti še vse kaj hujšega. Ta reva, oprostite, ta docentič torej si je upal kar tjavdan pripovedovati vsakomur, ki ga je hotel poslušati, pri tem pa se mu niti ni zdelo vredno, da bi to svoje mnenje znanstveno podprl in dal na svetlo v kaki resnično učeni reviji, da je tod, kjer zdaj živimo mi, pred razdejanjem prebivalo neko ljudstvo, po govorici in tudi drugače precej podobno ljudstvom, ki so živela vzhodno in jugovzhodno od njega domala po vsej Iliriji, pa tudi po širokih prostranstvih vzhodne Evrope vse tja do Uralskega pogorja, ljudstvo, ki je, kot kaže, nekaj kulturnih dobrin že poznalo in tudi v tehniki ni bilo preveč zaostalo, vendar pa ni bilo tako daleč, da bi lahko njemu pripisali krivdo za tisto, kar je razdejal svet; v katastrofi je bilo potakem le nedolžna žrtev.

»Kakšne nesmisle, kakšne otrobe veže, kakšna mlačev prazne slame!« je zdaj že malce zaripel rohnel učeni mož. »Trditve, snete s klina, vzete izpod pazduhe! In kje in kakšni so dokazi, pha?« Z nekolikanj tresočo se roko je očitno razburjen segel po kapi s ščitkom, ki je doslej ležala na mizi pred njim, in si jo, morda celo ponevedoma in nehote, dal na glavo. In lej čudo! Videti je bilo, kot da je prej mimo čepeči, na kapi prišiti zlati orel zdaj nenadoma razprostrl krila in grozeče skrčil srpasto zavite kremplje. In že ni bil več videti orel, marveč grabežljiv, grdogled brkati ser mrhar, ki bo zdaj zdaj privršal in zgrabil plen. Nehote sem se zbal za ubogega vseučiliškega docenta in pomislil, kako tesno mu mora biti pri srcu, če je zdaj tu v dvorani, in kako sram ga je bržčas, da si upa razkladati tako ábotne teorije. Znameniti akademik pa je nazadnje še enkrat povzdignil glas in retorično vprašal, le kje jemljejo te zgage pogum in kam bomo naposled prišli, »če ne bo nihče napravil reda« na tem kakor tudi na drugih področjih, kjer se prav tako žal ne manjka neodgovornih šušmarjev. Nato se mu je, verjetno v samovšečnem prepričanju, da k temu zaželenemu vseobčemu redu tudi sam nekaj prispeva, jeza polegla in glas utišal. Snel je tudi kapo in v zraku krožeči in po plenu hlepeči brkati ser s skrčenimi kremplji je poravnal krila in iztegnil kremplje in spet je bil ponosno v daljo zroč, na gorskem parobku mirno čepeč planinski orel. Učenjak si je zatem živčno pomel roke, kakor da ga bolijo zaradi poprejšnjih, kot struna napetih ptičjih krempljev, spet segel po kozarcu z vodo, a se premislil in ga postavil nazaj na mizo, ne da bi kaj spil, nato pa svoj govor nadaljeval.

Se enkrat z obžalovanjem ponavljam: škoda, da poročila o seji in govoru ni napisal moj prijatelj Metod. Tako se pa bojim, da se bo nemara prav tu, ko gre h koncu, pokazala vsa šibkost mojega peresa in pomanjkljivost mojega, vrzeli polnega znanja v teh rečeh, ko sem le stežka dojemal in ne zmeraj do kraja zapopadel, kar je učenjak razlagal s tolikšno nazorostjo in jasnostjo. Poskusil bom povzeti vsaj srž njegovih ugotovitev, čeprav tudi ob tem tvegam, da tu in tam ne bom docela jasen in razumljiv; upam pa, da se vsaj glede bistvenih učenjakovih trditev ne bom zmotil. Te pa bi bile v glavnem naslednje.:

Kamen opestnik, ob katerem se je po naključju spotaknil, je del, morda celo samo delček večjega, lahko da celo kar mogočnega žrtvenika. A preden je dokončno prišel do prepričanja, da gre za žrtvenik, se je naš učenjak, kot je sam priznal, spogledoval z mislijo, da gre za spomenik, in sicer za spomenik kakega znamenitega dejanja dveh asirskih generalov ali vojskovodij, ki sta na tem kraju bodisi izbojevala kako nadvse pomembno bitko ali pa nekaj časa uspešno upravljala in vodila to deželo. (Menda so take spomenike v tistih časih res postavljali, a otipljivih dokazov za zdaj še ni.)

Gornjo domnevo je potlej zavrgel in za to svojo odločitev navedel precej tehtnih dokazov — jezikoslovnih, zgodovinskih, arheoloških in podobno. Pri tem se je spustil v nebotične znanstvene višine, kamor mu moja, po tleh plazeča se misel ni mogla več slediti. Iz vsega sem lahko nekako razbral le povzetek, ki je takle:

Kamen je del žrtvenika, ki je bil posvečen dvema, bržčas krajevnima božanstvima, Parnassipalu in Zapassipalu, ali bolje Parnasibaalu in Zanasibaalu, bogovoma feničanskega izvora, morda sinovoma Baala. Njima podobnih nižjih bogov, ki so čast oltarjev uživali v španoviji, se v predrazdejanskem času ni manjkalo tudi v drugih verstvih. Učenjak je, kot lahko posnamem iz svojih pomanjkljivih zapiskov s te seje, na tem mestu omenil Kastorja in Poluksa, Petra in Pavla, Kozmo in Damjana ter Apolona in Diano.

Ljudstvo torej, ki je tedaj živelo v teh krajih, je pripadalo narodu Puncev ali Kartazanov, ljudstvu, ki se je v predrazdejanski zgodovini proslavilo v uspešnih bojih z Rimljani ali pa je vsaj politično, upravno in vojaško sodilo pod to afroevropsko cesarstvo. (Ščepec previdnosti tudi v znanosti ni nikoli odveč, je učenjak podčrtal na tem mestu). Po veri, o tem bi lahko zanesljivo trdili, so bili mnogobožci, odprto ostane le vprašanje, tako je učenjak končal svoj znameniti govor, ali so krajevnima bogovoma, katerih oltar je stal v tem nekdanjem mestu, prav tako kakor v domovini teh bogov, darovali tudi človeške žrtve.